

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2024]

Emrah SEFEROĞLU

<https://orcid.org/0000-0001-9164-2604>

Öğr. Gör. Dr.

emrah.seferoglu@erdogan.edu.tr

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

<https://ror.org/0468j1635>

Rektörlük

Türk Dili Bölümü

Şiir Öznesinin Neliği: Heyder Baba'ya Selam Şiiri Örnekleminde

*The Whatness of the Poetry Subject: In the Example of
Heyder Baba'ya Selam Poem*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 17.10.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 13.12.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.12.2024

Atıf | Citation

Seferoğlu, E. (2024). Şiir Öznesinin Neliği: Heyder Baba'ya Selam Şiiri Örnekleminde. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(3), 1381-1393. <https://doi.org/10.34083/akaded.1569371>

Seferoğlu, E. (2024) The Whatness of the Poetry Subject: In the Example of Heyder Baba'ya Selam Poem, *Journal of Academic Language and Literature*, 8(3), 1381-1393. <https://doi.org/10.34083/akaded.1569371>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyrights-License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Emrah SEFEROĞLU | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

Türk dünyasının köklü seslerinden Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın şiirinde, kimlik ile görünür kılınan ben ve üçüncü şahıslar ideolojik, ahlaki veya kültürel kodlarla yeniden şekillenir. Şair tarafından yaratılan öznenin içinde tanrılığa soyunmuş, hakikati dillendiren bir konuma yükselmiş, hükmeden ve gücü elinde bulunduran bir ben ve bu benin özünü anlatmak için kullanılan diğer özneler (üçüncü şahıslar) mevcuttur. *Heyder Baba'ya Selam* şiirinde “özne” tanımı çerçevesinde, gerçeğe ulaşmak isteyen varlık şeklindeki öznenen değil, dünyadan yalıtılmış, onu izleyen, tetkik eden, kendi dünyası ile ona dair hakikati inşa eden bir öznenen söz etmek gerekir. *Heyder Baba'ya Selam*'da kendi sesini duymaya başlayan bir özne vardır. Yani duyum ve zihin merkezli ideale seslenen bir şiir öznesi mevcuttur. Bu özne kendi gerçeğinin ve yarattığı aidiyetin katına çıkarak Türk'ün arzusunu ve imge evrenini kuşatır. Bu bağlamda çalışmada *Heyder Baba'ya Selam* şiiri örnekleminde şiir öznesinin ne olduğu ve nasıl kurgulandığı tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Şiir Öznesi, Şehriyar, *Heyder Baba'ya Selam*

Abstract

In the poetry of Muhammad Hussein Shahriyar, one of the deep-rooted voices of the Turkic World, the self and third parties made visible through identity are reshaped by ideological, moral or cultural codes. Within the subject created by the poet, there is a self who has ascended to godhood, who has risen to a position that speaks the truth, who rules and holds power, and other subjects (third persons) used to describe the essence of this self. Within the framework of the definition of “subject” in the poem “Heyder Baba'ya Selam”, it is necessary to speak not of a subject in the form of a being who wants to reach the truth, but of a subject who is isolated from the world, who watches it, analyses it, and constructs his own world and the truth about it. Heyder Baba'ya Selam, there is a subject who begins to hear his own voice. In other words, there is a subject of poetry that calls out to the ideal centred on sensation and mind. This subject rises above its own reality and the belonging it creates and encompasses the Turkish desire and the universe of images. In this context, the study will determine what the subject of the poem is and how it is constructed in the example of Heyder Baba'ya Selam poem.

Keywords: Poetry, Subject of Poetry, Muhammad H. Shahriyar, *Heyder Baba'ya Selam*

Giriş

Türk edebiyatının başlıca üretim kaynaklarından biri şiidir, sözlü edebiyat ürünlerinden Orhun Abideleri'ne ve 2000'li yıllara kadar gelen süreçte şiir Türkçenin en önemli edebî ürünlerindedir. Şiirin içeriği okur ile anlamlandırıldığı için her metne her okunuşta yeni anlamlar yüklenir. “Şair burada ne anlatmak istiyor?” sorusu tamamen şairin biyografisine göre okunduğunda anlamlıdır fakat; kurmaca metinler onları üreten kişiden bağımsız ele alındığında şairin hükmü eserin herhangi bir kişi tarafından okunduğunda sona erer. Okur, bu andan sonra sadece şiirle ve şiirin içinde yer alan özne ile karşı karşıyadır. Yapısalcı teorisyen Roland Barthes, yazarı geri plana atarak onun ölümüne katkıda bulunur. 1967 tarihli “The Death of Author” adlı çalışmasında, geleneksel metin çözümlemesine karşı çıkararak yazarı merkeze alan yaklaşımı eleştirir. Onun anlatmak istediği, metnin yapısını anlamaktır, yazarın hayatını incelemek değildir. Anlam, sadece yazarın düşüncelerinden veya yaşamından değil, okuyucunun, metnin ve ortaya çıkardığı fikirlerin ilişkisinden çıkarılmalıdır. Barthes'a göre metinler, yazarın yaşam öyküsü, kültürel bağlam veya niyetleri bilinerek tek ve sabit anlamlar kazanmaz, aksine farklı bağlamlardan çıkarılabilen ve birden fazla anlam üretebilen yapılardan oluşur (Hitchcock, 2013, s. 106). Metnin anlamını ve dolayısıyla metin çözümlemesini yazar odaklı otoriter bakıştan kurtarmak, okuru daha üst bir noktaya taşıdığı gibi daha farklı okumalara ve anlamlara kapı açar. Okurun metinle ilişkisini merkeze alan Barthes'e göre “...bütün metinler metinlerarasıdır. Yani, kültürel bir bağlamda var olan pek çok metin arasındaki geniş karşılıklı ilişkiler sistemine yerleştirilmişlerdir” (Hitchcock, 2013, s. 107). Okur-metin isimlendirilmesi edebiyat araştırmalarında “yazar/şair”in ürettiği ve kendine ait özelliklerle şekillendirdiği “eser” tanımlanmasının yerine geçer. Yazın tarihindeki dinî, politik, kurmaca ya da kurmaca olmayan bütün metinler birbirinden etkilenir. Dolayısıyla yaratıcı özne ile eserde olan kişi her okura göre değişir. “S/Z” eserinde Roland Barthes, Balzac'ın “Sarrasine” isimli metnine zıtlık kavramı üzerinden eleştirel okuma yapar. Bu okumasında Saussure'ün metodolojisinden hareket ederek metni 561 birime böler. Bu birimler arasındaki ilişkiye göre cümleleri ve paragrafları anlamlandırır. İlk birim eserin adı Sarrasine'dir: “İlk s, snake kelimesindeki gibi s sesini, ikinci s ise zoo kelimesindeki z gibi telaffuz edilir” (Bressler, 2017, s. 167) dolayısıyla bu durum bir zıtlıktır. Çalışma, zıtlıkların birbiriyle ilişkileri üzerinden anlamlandırılır. Barthes uygulamasıyla teorisini destekleyerek metnin, yazardan bağımsız ifade ettiklerini ortaya çıkartır. Yazarın/şairin art kısmında kaldığı bu örnekte, dilin gramatik özelliği, metin kodları, metin içindeki ikilikler her okurun yeni anlamlarla metni yeniden üretmesine olanak sağlar. Barthes'ın çalışması şiir, roman gibi kurgu eserleri yazarın/şairin hayatından kurtarır. Metni anlamlandırma durumu, konu hakkında geniş bilgiye sahip eleştirmenlerin, şairin/yazarın eser üzerindeki hâkimiyeti Barthes'ın çalışmalarıyla yıkılır. Bu yorumların yerine edebiyatın kurgusal evrenindeki okur-metin ilişkisi daha etkin hale gelir ve çoğul okuma ile metnin kendisi tıpkı özneleri gibi kendini yeniden inşa eder. Bu bağlamda “özne”nin ne olduğu ile ilgili problemin çözümü ve *Heyder Baba'ya Selam* şiirini Şehriyar'ın hayatından bağımsız ele almak şiirin yapı incelemesiyle mümkündür. Yapı incelemesinde ise önce şiirin sesinin kime/neye ait olduğunun tespitinin yapılması önemlidir.

Şiir öznesi kavramını açıklarken öznenin hem dilbilgisel hem de felsefi boyutları ile görünür kılınması gereklidir. Şiir öznesi şu başlıklar altında incelenebilir:

1. Öznenin Ayırt Ediciliği-İdeolojik Özne
2. Geleneksel Özne-Lirik Özne
3. Modern Özne-Bireysel Özne
4. Postmodern Özne-Çoğulcu Özne
5. Dilbilgisel Özne

İdeolojik özne: toplumsal yapı, tarih ve ideolojinin bireyin kimliği üzerindeki etkisini açıklamak için kullanılan; “Geleneksel Özne” nesnel gerçekliğe odaklanarak genellikle bir olayı, bir durumu ya da bir kişiyi betimleyen; “Lirik Özne” duygusal deneyimlere odaklanan; “Bireysel Özne” kişilerin özgürlüğü vurgulayan, insanın kendini ifade etme, kendi seçimlerini yapma ve kendi hayatını şekillendirme hakkını savunan; “Postmodern Özne” bireysel özgürlüğü vurgulayan ve insanların kendilerini ifade etme haklarını savunan ve modern özne anlayışına karşı çıkan; “Dilbilgisel Özne” cümledeki eylemi gerçekleştiren veya eylemin etkisinde kalan kişi, hayvan, nesne veya kavram şeklinde açıklanabilir.

Felsefi olarak özne, bir varlık veya düşünce sisteminin temelini oluşturan, bilinçli bir şekilde düşünme, hissetme ve eyleme yeteneğine sahip olan varlıktır (Heidegger, 2018: s.42). Öznenin varlığı, düşüncelerin, deneyimlerin ve eylemlerin merkezinde yer alır. Felsefede özne, genellikle “ben” veya “benim” gibi birinci tekil şahıs perspektifiyle ilişkilendirilir ve bireyin kendini tanıma, kimlik oluşturma ve dünyayla etkileşim kurma süreçlerinde önemli bir rol oynar (Sartre, 2014: s.22). Özne, aynı zamanda bilgi felsefesi, etik ve varoluşsal düşünceler gibi alanlarda da incelenir. Öznenin varlığı, bilginin kaynağı, ahlaki sorumluluklar ve bireyin varoluşsal durumu gibi konularla bağlantılıdır. Felsefi tartışmalarda özne, nesne ile karşıt bir konumda ele alınır; nesne, öznenin dışındaki dünya veya varlıklar olarak tanımlanır. Bu bağlamda, özne-nesne ilişkisi, felsefi düşüncenin temel yapı taşlarından biridir. Öznenin ontolojik boyutu, varlığın (ontoloji) ve bireysel bilinçlilik veya özne arasındaki ilişkiyi inceler (Heidegger, 2020: s.46). Bu bağlamda “özne” genellikle bilinçli bir varlık, düşünce ve deneyim sahibi bir varlık anlamına gelir. Ontolojik boyut ise varoluşsal olarak öznenin ne olduğu, nasıl var olduğu ve hangi koşullar altında bilinçli bir özne olarak deneyimlediği gibi sorularla ilgilenir. Öznenin ontolojik boyutu, felsefi tartışmalarda şu temaları kapsar (Güçlü, vd., 2008: s. 1113-1116):

1. Öznelik (Subjektivite) ve Nesnellik: Bir öznenin kendi deneyimleri, duyguları ve düşünceleri (subjektiflik) ile dış dünyadaki varlıklar arasındaki ilişkiyi tanımlar. Özne, bu deneyim ve algılarla dünyayı anlar ve ona bir anlam verir.
2. Varlık ve Kimlik: Bir öznenin “kim” olduğu, öznenin varoluşunun sürekli mi, değişken mi olduğu sorusu da ontolojik bir konudur. Bir kişi, zaman içinde değişen deneyimler yaşarken hala “aynı” özne olarak mı kalır?
3. Bağımsızlık ve Bağımlılık: Ontoloji, öznenin varlığının kendi başına mı var olduğu, yoksa başka varlıklara ya da gerçekliklere mi bağımlı olduğu sorusunu da inceler. Özne

kendi varlığı üzerinde mutlak bir kontrol mü sahibidir, yoksa sosyal, fiziksel ya da kültürel koşullara mı bağlıdır?

Öznenin ontolojik boyutu, öznenin hem bireysel bilinci hem de bu bilincin varlıkla olan ilişkisini kavramaya çalışır. Bu boyut özellikle varoluşçu felsefede, fenomenolojide ve modern epistemolojide yoğun şekilde ele alınır (Heidegger, 2020: s.58) Fenomenoloji ve epistemolojide özne kavramı, bilincin yapısı, bilgi edinme süreçleri ve bu süreçlerin özneye nasıl bağlı olduğu gibi konuları inceleyerek farklı perspektifler sunar (Kant, 2022: s.142). Her iki disiplin de özneye ayrı önem verir ve öznenin dünyayı deneyimleme biçimlerini inceler.

Fenomenolojide özne, “bilinçli varlık” olarak tanımlanır ve bilincin yönelimi (intentionality) kavramı temel alınır (Husserl, 2016: s. 21). Özne, her zaman bir şeye yönelmiştir; bu, bilinçli deneyimlerin her zaman bir nesneye, düşünceye ya da duruma yönelmiş olması anlamına gelir. Fenomenolojide özne-nesne ayrımı, öznenin dünyayı nasıl deneyimlediğini anlamada kritik bir unsurdur. Özne, dünyayı deneyimlerken onun anlamını yapılandırır (Husserl, 2016: s.75). Yani özne, dünyayı sadece pasif bir biçimde algılamakla kalmaz, aynı zamanda deneyimlediği şeyin anlamını aktif olarak kurar. Bu anlamda fenomenoloji, deneyimin öznel boyutlarını araştırır. Fenomen, öznenin yaşantılarını olduğu gibi, onların dolaysız betimlenmesi yoluyla incelemeyi amaçlar. Bu, öznel deneyimlerin içsel yapısının çözümlenmesi anlamına gelir. Özne, kendi bilincine döner ve bu bilinçte olup bitenleri ayrıntılı bir şekilde inceler.

Epistemoloji, bilginin doğası, sınırları ve kaynağı ile ilgilenir (Kant, 2022: s.14). Bu bağlamda özne, bilginin temel taşıyıcısıdır. Bilgi, öznenin algılamaları, akıl yürütmeleri ve deneyimleri üzerinden kurulur. Epistemolojide özne, bilginin öznesi olarak kabul edilir ve bilgi edinme sürecinde merkezi bir rol oynar (Sartre, 2014: s.44). Epistemolojide özne, genellikle bilgiyi araştıran varlık olarak değerlendirilir. Bir bilginin geçerliliği, öznenin bu bilgiyi nasıl elde ettiğine, bilgiyi nasıl gerekçelendirdiğine ve bilgi ile inanç arasındaki ilişkiye dayanır. Özne, hem duyuşsal deneyimlere (empirizm) hem de zihinsel süreçlere (rasyonalizm) başvurarak bilgi edinir (Sartre, 2014: 82). Özne, doğru bilgiye nasıl ulaşacağı sorusu etrafında döner. Bilgiye ulaşmada öznenin rolü, bilginin subjektif mi yoksa objektif mi olduğu sorusu ile yakından ilişkilidir.

Hem fenomenoloji hem de epistemoloji, öznenin bilinci ve deneyimleri üzerinde durur. Fenomenoloji, deneyimi ve bilinçli yaşantıları anlamaya çalışırken, epistemoloji bu deneyimlerin nasıl bilgiye dönüştüğünü ve bu bilginin doğruluğunu araştırır. Her iki disiplin de özne ile dış dünya (nesnel) arasındaki ilişkiyi inceler. Fenomenoloji, bu ilişkiyi deneyim üzerinden çözümlerken, epistemoloji bu ilişkinin bilgi üretim sürecindeki etkilerini araştırır. Bu bağlamda, fenomenoloji öznenin deneyimlediği dünyayı anlamlandırma biçimine odaklanırken, epistemoloji öznenin bu dünyadan nasıl bilgi çıkardığını ve bu bilginin güvenilir olup olmadığını araştırır (Güçlü vd., 2008: s. 1116-1121). Öznenin kendi oluşunu kazanımındaki en önemli etken kendi dışında kalan her şeyi fark etmesidir. Öznenin “ben”i kendisi için bilinendir, diğerleri ise “dışarıda” kalanlardır. Bu noktada kişinin dış dünyasını dolaylı ya da doğrudan etkileyen faktörler,

biyolojik farklılıklarla temas edilen varlıklar, yaşanan çevre ve aile oluşturur. Özne dış dünyasını anlamlandırmak zorundadır bu sosyal varlık bireyin yaşaması için gerekli olanıdır. Bireyin kendisini “ben” olarak tanımlaması özne durumuna geçişin ilk gösterenidir. Dolayısıyla öznenin kendi içinde tamamlanması dış dünyadaki yansımasıyla ilintilidir. Çift yönlü devam eden bu kimlik oluşumu dışarıdakileri tanımlarken öznenin kendini de anlamlandırmasına olanak sağlar (Erdoğan, 2005, s.171-174). *Heyder Baba’ya Selam* şiirinde özne, kendi oluşunu coğrafyası ile tamamlar. Çevre, kültür, gelenekler, baharın gelişi, doğa ve baba imgelerinin bir arada konumlandırışı, öznenin yaratımına ve anlamlı bireyin doğumuna sebebiyet verir. Böylece doğan ve anlamlı varlık haline gelen özne, sözü ile arkaik kültürel kodlarını geleceğe taşır.

Muhammed Hüseyin Şehriyar’ın (1906-1988), *Heyder Baba’ya Selam* şiiri, adını Şehriyar’ın doğduğu yer ve oradaki Heyder Baba dağından alır. Şiir, hecenin 11’li kalıbıyla, beşer dizelik 125 kıtadan ve 2849 kelimededen oluşur. Şiire Türk dünyası sanatçılarınca yüzlerce nazire yazılır. Eser, farklı tarihlerde yazılan iki ana bölüme ayrılarak yukarıda açıklanan özne türlerini tespit edecek çeşitli yapılardan meydana gelir. Bu özne türleri şiirin yankı bulduğu okur tarafından anlatılanı somutlaştırma, içselleştirme ve alt metinde yer alan manaları anlamlandırma açısından eserin açar kodlarıdır. İncelenen kıtalar başlıklandırılan şiir öznelerini açıklamak için şiirin genelinden belli bir sıra gözetmeksizin seçilmiştir.

Şiir Öznesinin Görünümleri

“Heyder” aslen Arapça bir sözcük olup Türkçe karşılığı arslandır. Arslan toplumlar tarafından yüceltilen bir varlıktır (Sarıçiçek, 2008, s. 586). İsim içerik itibarıyla Heyder ve Baba kelimelerinin yan yana kullanılması geleneksel özne kodlamasının örneğidir. “Gücü ve hâkimiyeti elinde bulundurma ve aktarma özelliğine sahip Tanrı’nın evreni/ kozmosu bütünleyen olmasına paralel şekilde babalık da yaratma eylemine yakından ilgilidir. Genetik aktarımın yegâne kaynağı baba, Tanrı’nın ebedi sıfatının temsilcisidir; bireyin dolayısıyla evin fiziksel ve ruhsal yaratıcısıdır. Babanın varlık alanı içinde açılan ev, çocuğun dünyaya açılan ilk penceresidir (Yazıcı, 2022, s.8). Yücelik, yükseklik, kudret ve azamet simgesi dağ, “bir yandan geleceği geçmişe yönlendir(en), diğer yandan da geleceğe ait yaptırımın gerçekleşmesini sağlayan kolektif bilinç, otorite ve güç merkezli uzamın karşılığıdır” (Bourdieu, 2014, s. 93). Heyder (arslan) ile Baba kavramlarının yan yana gelmesi Yazıcı’nın aktardığı gibi babanın varlık alanının içinde açılan mekânı, ait oluşu ve o mekânda var oluşu imler. Böylece “geleneksel özne” olarak Heyder Baba tamlaması, şiir öznesinin karşısında konumlandırılan ve dertleşilen varlık konumundadır. “Ben” (men) ile yapılan tamlama ise bireyin içsel duyusunun, kendi oluşunun aktarımıdır:

Heyder Baba, ıldırımlar şakanda,
Seller, sular şakkıldayıb akanda,
Kızlar ona saf bağlayıb bakanda,
Selâm olsun şevkatize, elize,
Menim de bir adım gelsin dilize

Heyder Baba'nın özne olarak şefkatli olması, yıldırımlara, sellere karşı ayakta kalması şiir öznesi için baba olmanın konumuyla ve korunak olmasıyla ilintilidir. Kıtanın son dizesindeki "men" öznesi ise bireyin kendisinin bu korunak olan mekân ile hatırlanma isteğinin gösterimidir. Böylece Heyder Baba öznesi ile "ben" mekân ve uzamı birleştirir. Çünkü dağ ve baba olan, gücü temsil eden Heyder ile ben, hatırlanma ekseninde buluşur. Geleneksel özne "ben", hatırlanma eksenine ile daima dönülecek yer, sabit olan dağa kendini anlatmak ister çünkü "Baba" ulu bir sığınaktır, evlatlarına güvencedir; cömertliktir, hoşgörülüktür, saygıdır. Şiir öznesi için "Heyder Baba"nın anlamı bütün bir çocukluğu, coşkuyla hatırladığı geçmiştir (Sarıççek, 2008, s. 587). Bu sebeple şiir öznesi "ben" Heyder Baba'nın karşısına geçip söyleşirken sürekli adını tekrar eder. Her "Heyder Baba" seslenişi teslimiyeti ve sığınmayı barındıran duadır:

Heyder Baba, yolum senden keç oldu,
Ömrüm keçdi, gelenmedim geç oldu,
Heç bilmedim gözellerin neç oldu,
Bilmezidim döngeler var, dönüm var,
İtginlik var, ayrılık var, ölüm var.

125 kıtadan oluşan şiirde geleneksel özne ile ideolojik özne iç içe geçer. "Ben" geleneksel öznesi Heyder Baba'ya gelememek ile dünyanın sonlanışını ve döngüsünü, ölümü, ayrılığı, yücelttiği ve ideolojik bir teslimiyetle Heyder Baba'ya atfeder *Heyder Baba, yolum senden keç oldu* ifadesiyle özne, varlığını belirli bir bilgelik ya da rehberlikle ilişkilendirirken, *Ömrüm keçdi, gelenmedim geç oldu* dizesi, zamanın akışı içerisindeki kaybolmuşluğu ve geçiciliği ifade eder. *İtginlik var, ayrılık var, ölüm var* ifadesi, varoluşun kaçınılmaz gerçeklerini kabullenmenin bir yolu olarak aktarılır. Bu bağlamda, bireyin deneyimlerinin döngüsel doğası *Bilmezidim döngeler var, dönüm var* dizesinde vurgulanır ve bu durum öznenin her deneyimden sonra yeniden şekillenen bilincini ortaya koyar. Öznenin korkusu, ululadığı Heyder Baba tarafından adının unutulmuş olmasıdır. Bu yüzden söze başlarken onu selamladıktan sonra *Menim de bir adım gelsin dilize* diyerek hatırlanmak ister (Karabacak, 2018, s. 215). Bireyin unutulması, geçmişi ile bağının kopması anlamına gelir. Özne eşiktedir, benliği ile ait olduğu yere geç gelmesinin sıkışmışlığını yaşar.

Heyder Baba, iğit emek itirmez,
Ömür geçer efsus bere bitirmez,
Nâmerd olan ömrü başa yetirmez,
Biz de vallah unutmamız sizleri,
Görenmesek helâl edin bizleri.

Şiir öznesi lanetlenen ve yurdundan sürülen olarak geçmişle vedalaşmadan ayrılmak zorunda kaldığı çocukluğunun toprağına elindeki çıkın ile geri döner. Ülkenin kralı olan babasının; Heyder Baba'nın huzuruna çıkar. Doğduğu yere dönme isteği, dünyanın gelip geçiciliğini ve herkesin bir gün başladığı noktaya varacağına ifadesidir. Geleneksel şiir öznesi, insanın dünyadaki sürgününün tamamlanmasının/ölümünün yeni bir başlangıç olduğunu ve bu durumun da ilk noktasının helalleşme olduğunu ifade eder. Çünkü şiir

öznesi Heyder Baba'ya seslenirken tüm insanlığın aynı sonla karşılaşacağını ve helalleşmenin herkes için olduğunu aktarır ve söylemini “ben”den “biz”e taşır:

Heyder Baba, kendin günü batanda,
Uşakların şamın yeyib yatanda,
Ay bulutdan çıkıp kaş-göz atanda,
Bizden de bir sen onlara kışa de,
Kıssamızdan çoklu gam u gussa de.

Şiir öznesi, anlatan, anlatılan veya şiirdeki yaşayan kişi, varlık veya nesneyi ifade eder. Şiirin temel öğelerinden biri ve şiirin aktarımında önemli bir role sahiptir. Özne, şiirin anlatımında merkezi bir noktada yer alır ve şiirin anlatımını etkiler. Özne, eyleyen, bilen, gözlemleyen ya da var olan kişi ya da şey anlamlarıyla bir eseri görünür kılar. *Heyder Baba* bu bağlamda özne olarak hem yüce dağ şeklinde şiir de yer alır hem de bir kültürün taşıyıcısı konumundadır. Böylece *Heyder Baba* dağı Kafkas bölgesinin bütün dağlarının simgelendiği ideolojik özne görevini üstlenir.

Heyder Baba, gayret kanın kaynarken,
Karakuşlar sende kopub kalkarken,
O sıldırım daşlarıynan oynarken,
Kavzan, benim himmetimi orda gör,
Ordan eyil, kâmetimi darda gör.

Şiirdeki imgeler doğa ile sınırlı değildir; Heyder Baba, nazik doğasıyla, kendindeki manzaralarla ve sert doğasıyla tezat oluşturur (Azeroğlu ve Azizpour, 2021, s.594). Geleneksel şiir öznesi, şiirin 18. kıtasında buğday başaklarının yolunma sahnesini ve turpanın buğday başaklarındaki hareketini anlatır.

Biçin üstü sünbül biçen oraklar,
Ele bil ki, zülfü darar daraklar,
Şikarçılar bildirçini soraklar,
Biçinçiler ayranların içerler,
Bir huşlanıb, sondan durub biçerler.

Heyder Baba öznesi ile Göktürk yazıtlarında yer alan gök, yer ve insanlığın, yani üç büyük varlığın Tanrı tarafından yaratılmış olduğu aktarımı (Ögel, 1995, s.425) simgeleştirilir:

Bir çıkaydım Damkaya'nın daşına,
Bir bakaydım keçmişine, yaşına,
Bir göreydim neler gelib başına,
Men de onun karlarıylan ağlardım,
Kış donduran ürekleri dağlardım.

Tıpkı “Dede Korkut Hikâyeleri”ndeki dağlar nasıl ki bir dağ gibi değil, duygularla yoğrulmuş, kişilik kazanmış birer varlık olarak bulunuyorsa, Oğuzlar, dağlarla konuşup, dağlara dua-beddua edip, yaşlanmasından yıkılmalarından korkup, şifa dilenip, yemin edip, selam ederek dağların geçit vermelerini istiyorsa (Ögel, 1995, s. 442), *Heyder Baba*

dağı da aynı düzlemedir. İdeolojik olan şiir öznesi Türk dünyasının coğrafya ve özellikle dağ ile olan bağlantısını hem kültürel hem de yaratılış ekseninde örnekler.

Heyder Baba, dünya yalan dünyadı,
Süleyman'dan, Nuh'dan kalan dünyadı,
Oğul doğan, derde salan dünyadı,
Her kimseye her ne verib alıbdı,
Eflatun'dan bir kuru ad kalıbdı.

Şiirde Süleyman ve Nuh Peygamberler, öznenin ayırt ediciliğini inanç üzerinden Eflatun da coğrafyanın değerleri açısından gösterir. Şiir öznesi, Heyder Baba, Nuh ve Süleyman Peygamberler, Eflatun gibi şahsiyetlerin arasında kendi benliğini bulan, dünyalık zamanda her şeyin geçici olduğunu vurgulayan konumdadır.

Şiir öznesinin en çok kullandığı sözcükler sırasıyla şu şekildedir: “bir” (55), ol- (64), Héyderbaba (38), gel- (36), biz (35), men (30), dé- (30), bu (30), gal- (29), göz (27), keç-/géc- (25), var (24), gör- (24), sen (21), yoh (15) (Cengiz, 2015, s. 30). Kelimelerin sıklığı ve bağlamları, dilbilgisel açıdan öznenin içsel çatışmalarını, geçmişle olan bağlantısını ve içinde bulunduğu durumu sorgulamasını ön plana çıkarır. Bu bağlamda “bir” (55) şiirde en fazla tekrar eden sözcüktür. Öznenin yalnızca kendisini değil, evrensel bir formla birlikte deneyimlerini vurgular. “Bir” kelimesi, bireyselliğin yanı sıra, tekil bir deneyim olarak da anlam kazanır; özne, kendisini ifade ederken aynı zamanda bütün bir varoluşu ve insanlık durumunu simgeler. “Ol-“ (64) ve “gel-“ (36) yüklemeleri, varoluş ve gelişim olgularına işaret eder. “Ol-“ kelimesi, bir şeyin varoluşunu ve oluşunu ifade ederken, “gel-“ kelimesi öznenin geçmişe yönelik bir özlemi ya da geri dönüş arzusunu sembolize eder. “Heyderbaba” (38), güçlü bir bağ ve kimlik ifadesi taşır. Öznenin, hayatında önemli bir figür veya öğreti olarak “Héyderbaba”yı alması, kültürel ve tarihsel bir derinliği ortaya koyar. Bu bağlamda, özne geçmişle kurduğu bu ilişkiyle ve coğrafyasıyla şekillenir. “Men” (30) ve “biz” (35), öznenin kendi oluşunu, toplumsal ve bireysel kimliğini sorgulamaktır. “Men” bireysel kimliği yansıtırken, “biz” kelimesi aidiyet ihtiyacını ve kolektif duyguları ifade eder. “Göz” (27), görme eylemiyle birlikte bilgi edinme ve duygusal deneyimle bağlıdır. “Göz” kelimesinin kullanımı, öznenin gerçekliğe bakma, geçmişe yaşamakta olduğu anları izleme isteğini ortaya koyar. “Var” (24) ve “gör-“ (24) sözcükleri, var olmanın ve görmenin ilişkisini, öznenin varlık sorununu ve algısını vurgular. “Var” kelimesi, varoluşsal durumu ifade ederken, “gör-“ kelimesi, gözlem ve kavrayış arasındaki bağlantıyı kurar. “Yoh” (15), sözcüğü belirsizlik ve kaybolmuşluk duygusunu tasvir eder. Olumsuzluk hissettirirken, öznenin kaygılarını ve belirsizliğini açığa çıkarır. Toplumsal varoluş bireyin kendi özünü tanımasıyla ilintilidir şiir öznesi de kelime sıklığıyla emir cümleleriyle okuru da şiirin kurgusuna dâhil eder

Bu damlarda çohlı “cıziğ” atmışam,
Uşahların aşılığların utmışam,
Gurguşumlu sakge alup satmışam,
Uşah nêce hêç zadınan şad olar,
İndi bizim gemi dutmur dünyalar

Heyder Baba'ya Selam şiirinde ideolojik özneler, tarihi şahsiyetlerle (Şah Abbas, Süleyman, Nuh Peygamberler vd.) ifade edilirken aynı zamanda, geleneksel özneler akrabalık adlarıyla yer alır. “uşag” (15), “oğul” (4), “bala” (3), “övlad” (1) (Cengiz, 2015, s. 33) şiirin ilk bölümündeki çocukluk anıları ve şiir öznesinin göçü, geri dönüşü hem didaktik biçimde okura öğüt verme geleneğini hem de Heyder Baba'nın üst kimlik olarak yer almasını, aynı zamanda şiiri okuyacak olan halkın ise oğul, evlat konumunu imler:

Hêyder Baba, göyler bütün dumandı
Günlerimiz bir birinden yamandı,
Birbirüzden ayrılmayın amandı,
Yahşılığı elimizden aluplar,
Yaşşı bizi yaman güne saluplar.

Bir uçêydim bu çırpınan yêlinen,
Bağlasêydim dağdan aşan sêlinen,
Ağlasêydim uzah düşen êlinen,
Bir görêydim ayrılığı kim saldı,
Ölkemizde kim gırlıdı, kim galdı.

Şiir öznesi sosyal ve siyasi olaylara da değinir. Duman [sis], gam ve keder getiren bir tabiat olayıdır. Sosyal ve siyasi olaylar, halkın istediği gibi gerçekleşmediğinde, oluşan durum dumana benzetilir. Zor yaşam şartları, olumsuz koşullar, sosyal farklılıklar, özne “biz”in yok edildiğini gösterir. Bu bentlerde ideolojik özne, elinden iyiliği alınan halka, ayrı düşmemeleri nasihatında bulunarak güzel(yahşi) zamanlarının olduğunu hatırlatmak ister. Çünkü ayrılık kötü günü daha da kötüleştirir. Umutsuzluğa kapılan kişilerde mutsuzluk hissi uyandırır. İnsanın yarına, geleceğe olan umudunu yitirmesi, ölümle eşdeğerdir (Memmedova'dan aktaran, Gahramanlı, 2018, s. 165). Bu sebeple şiir öznesi halkını, coğrafyanın insanlarını birlik olmaya çağırır. Şiir öznesi, kendi ilinden uzak düşen, ülkesinde mücadele eden insanları anar. Çünkü ideolojik öznenin aidiyeti, vatandakileri uyandırmakla görüngülenir. Özne, ülkede kimin kırıldığıнын farkında olunması gerektiğini, ana toprağından ayrı kalmanın zorluğunu imler. Çünkü ideolojik özne, bir fikri empoze etmenin yanı sıra didaktiktir ve bu öğreticiliği kendi zamanına geçmiş taşıyarak yapar.

İdeolojik özne; birey, toprak, vatan, yaşam kavramlarını içsel bağdaşım ile yeniden kurar. Şiirde yer alan *birbirüzden ayrılmayın amandı* dizesiyle “biz” kavramı içtenlik mekânına dönüşür ve böylece bireysel çözülme engellenir. Ayrıca şiir öznesine ait her duygu *Heyder Baba Dağı* ile millî bütünleşmeyi sağlayan özdeşim mekânına ve kolektif duruşun gerçekleşmesine dönüşür. İdeolojik şiir öznesi, bireyin şeyler dünyasından sıyrılıp kendilik bilincine kavuşabilme gerekliliğine inanan tek bir kişiyi değil, kolektif yönelimle bütün milleti içine alarak “biz”i tesis eder. Şiir öznesinin kendini toplumuna ait hissetmesi, kendini o toplumun bir parçası olarak görmesi bütünlükle ilgilidir. Haydar Baba Dağı, bütünleyen simge konumundadır:

Heyder Baba, senin üzün ağ olsun,
Dört bir yanın bulak olsun, bağ olsun,
Bizden sora senin başın sağ olsun,
Dünya kazov-kader, ölüm-itimdi,
Dünya boyu oğulsuzdu, yetimdi

Özne ve toplum arasında var olan birbirini kabul etme hali, zorunlu bir ihtiyaçtır. Bu zorunluluğun sebebini saptamak, vatana ait öznelere birleştiren gücü anlamakla mümkündür. *Heyder Baba'ya Selam* şiirinin söz ile sağladığı bu güç, kültürel kodlarla örülerek kendini var eder.

Şiirde bireyin kimliğini koruyamama içgüdüğü ile değerleri yaşatamama korkusu, yok edilme, unutulma, sosyal ve ideolojik kırıma uğrama ile görünür kılınır. Bu bağlamda mekânsal kopuş –vatandan uzak kalma- bireysel trajediler yaratır. Kimlik sınırlanır ve bu sınırlanma ile tükenmeyi aktarmak ya da engellemek için yeryüzünün coğrafi gücü dağ imgesi kullanılır. Şiir öznesi sözü ile Nevruz kültürüyle yeniden doğması gerektiğini anlatır. Çünkü özne, kimlik sınırlanmasının belirginleştiği bir süreci yaşayarak buna maruz kalanların kim olduğunu ve nereye ait olduğunu Heyder Baba Dağı ile çok katmanlı bir şekilde aktarır:

Bayram yeli çardakları yıkanda,
Novruz gülü, kar çiçeği çıkanda,
Ağ bulutlar köyneğin sıkanda,
Bizden de bir yâd eyleyen sağ olsun,
Derdlerimiz koy dikkelsin dağ olsun.

Türk dünyasının kültürel kodlarının metne taşındığı *Heydar Baba'ya Selam* şiirinde şiir öznesi, kültürel yok oluşa dur demek ister ve bireyin küçük tarihi ile toplumun büyük tarihini birleştirir. Doğduğu topraklardan, tarihi doğumun yaşandığı kök mekânından uzaklaşmak zorunda kalan bireyler, kendi oluşumunu tamamlayan özneler haline geldiklerinde bu zorunlu terk edişi ve sıla hasretini içselleştirirler. Çünkü toplum içinde var olmak, aidiyet hissi ile olanaklıdır. Özüne dönemeyen bireyin mekânsal ve ruhsal durumu, toprağına gidememe ile örtüşür. Şiir öznesi, Heyder Baba'nın eteğinde yeniden doğmak istediği için ona seslenir ve geleceğin kolektif bilincini tesis etmeye çalışır.

Şiir öznesi, otobiyografik nitelikli bir bakış açısıyla, zorunlu göçle yüzleşen savrulmuş öznelerin kimlik arayışlarını etkileyici bir biçimde yansıtır. Bu süreçte, var oluşu zorunlu kılan girişimlerin oluşturduğu etki alanı, Heyder Baba Dağı gibi somut sembollerle desteklenerek kimlik oluşumlarını derinleştirir. Şiir, bu kimlik dönüşümünü ve deneyimleri, tarihsel ve kültürel bağlamda yeniden biçimlenmiş bir dil aracılığıyla geleceğe taşıyarak hem bireysel kimliği hem de kolektif hafızanın sesi olma görevini üstlenir.

Sonuç

Türk edebiyatında şiir öznesi, genellikle şairin kendisi veya şairin benliğiyle özdeşleşmiş bir anlatıcı olarak yer alsa da şiir öznesi, bir şiirde anlatılan veya şiirdeki yaşayan kişi, varlık veya nesneyi ifade eden, şiirin anlatımında önemli bir role sahip olan olgudur. Özne, şiirin anlatımında merkezi bir noktada yer alarak şiirin anlatımını etkiler ve şairin anlatmak istediği düşünce ya da duygunun bir taşıyıcısı olarak kullanılır. Şairin kişisel deneyimleri, hayalleri, duygu ve düşünceleriyle sınırlanabilir fakat kurgusal karakter olarak da şiirdeki anlamı ve etkiyi belirleyen başat unsurdur.

Heyder Baba'ya Selam şiirinde şiir öznesi, ben, biz, Heyder Baba, oğul, gibi birçok şekilde kullanılır. Geleneksel şiir öznesinin görünümüleriyle vatan sevgisini, Nevruz'u, dilbilgisel öznenin görünümüleriyle kelime sıklığını ve üslupta yer alan Türkçe Azerbaycan lehçesinin özelliklerini, ideolojik özne ile kültürel farkındalığı ve unutulmaması gereken dil, din, millet bağı, ve bu farklı özne görünümüleriyle sözün benden bize geçişini aktarır.

Türk Dünyası'nın zirve şiirlerinden biri olan *Heyder Baba'ya Selam*'da kendi sesini duymayı başaran bir özne vardır. Yani duyum ve zihin merkezli ideale seslenen bir şiir öznesi mevcuttur. Bu özne kendi gerçeğinin ve yarattığı aidiyetin katına çıkarak Türk'ün arzusunu ve imge evrenini kuşatır.

Kaynaklar | References

- Azeroğlu, N. & Azizpour, R. (2021). Daily Words In Persian And Turkish Poems Of Shahryar And Literary Creativity Of Heydar Babaya Salam Poem. *Şarkiyat, İlmî Araştırmalar Dergisi* 13(1), 587-603. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.803626>
- Barthes, R. (1967). "The Death of The Author". S. Heath (Ed.), *Image, Music, Text* (s. 142-148). Hill and Wang.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. Bağlam Yayıncılık.
- Bressler, Charles E. (2017) *Yazınsal Eleştiri Kuramsal ve Pratik Bir Giriş*. (Çev. Devrim Evcı). Birleşik Yayınları.
- Cengiz, M. (2015). *Şehriyâr- Heyder Babaya Selam Şiirinin Dilbilgisel Çözümlemesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Erdoğan, İ. (2005). *İletişimi Anlamak*. Erk Yayınları.
- Gahramanlı, N. (2018). Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam Manzumesinde Yurt ve Tabiat Sevgisi. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 149-169.
- Gedikli, Y. (2018). *Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri*. İz Yayıncılık.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal, Ü.H. (2008). *Felsefe Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman*. (Çev. Kaan H. Ökten). Alfa Yayınları.
- Heidegger, M. (2020). *Hegel'in Tinin Fenomenolojisi*. (Çev. Kaan H. Ökten). Alfa Yayınları.
- Hitchcock, A. Louise (2013). *Kuramlar ve Kuramcılar- Çağdaş Düşünce Antik Edebiyat İletişim Yayınları*.
- Husserl, E. (2016). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. (Çev. Harun Tepe). Bilgesu Yayıncılık.
- Kant, I. (2022). *Saf Aklın Eleştirisi* (Çev. Naci Pektaş). Gece Kitaplığı Yayınları.
- Karabacak, E. (2018). Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam Şiiri Üzerine Bir Üslup Denemesi. *Doğu Esintileri*, (8), 210-219.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sarıççek, M. (2008). Şehriyar'a Selam Haydar Baba'ya Selam'ın Ontolojik Tahlili. *Turkish Studies*. 3 (7), 580-591. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.519>
- Sartre, J.-P. (2014). *Varoluşçuluk*. (Çev. Asım Bezirci.). Say Yayınları.
- YAZICI, S. (2022). *Türk Romanında Baba Algısının İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Karadeniz Teknik Üniversitesi.